Stichting **Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg**
Postbus 420 • 2800 AK Gouda • 085 - 4862480 • www.stichtingERM.nl

RESTAURATIELADDER

en

GEDRAGSCODE RESTAURATORENREGISTER

– doelen en achtergronden –

Versie 2.0

Vastgesteld door het CCvD Restauratiekwaliteit
op 10 september 2024

Inhoud

1. INLEIDING 3
2. INHOUD RESTAURATIELADDER EN GEDRAGSCODE 4
3. DOELEN 5
4. TOEPASSING IN ERM-DOCUMENTEN 7
5. BASIS IN INTERNATIONALE VERDRAGEN 9
6. RELATIE MET NEN-EN 15898 12
7. JURIDISCHE ASPECTEN 14

BIJLAGE 1: Tekst van de Restauratieladder (gebouwd en groen erfgoed) 15
BIJLAGE 2: Gedragscode RestauratorenRegister (roerend erfgoed en historische binnenruimten) 17
BIJLAGE 3: Voorbeelden toepassen Restauratieladder bij gebouwd erfgoed 22
BIJLAGE 4: Voorbeelden toepassen Restauratieladder bij groen erfgoed 25
BIJLAGE 5: Voorbeeld keuzetabel Restauratiecategorieën (gebouwd erfgoed) 29
BIJLAGE 6: Communicatieweergave Restauratieladder 30

1. INLEIDING

De Restauratieladder heeft een centrale plaats in alle ERM-documenten voor onroerend erfgoed (gebouwd en groen).[1] Een zelfde centrale plaats komt toe aan de Gedragscode RestauratorenRegister bij het omgaan met roerend erfgoed en beschilderde oppervlakken in historische binnenruimten (culturele voorwerpen en kunst).[2]
Met de Restauratieladder en de Gedragscode wordt beoogd houvast te geven in het spanningsveld tussen erfgoed en andere belangen.

De Restauratieladder wordt in toenemende mate gebruikt in de monumentenzorg, zowel door opdrachtgevers en hun adviseurs als aannemers, maar ook bij subsidieverlening, vergunningverlening en toezicht. De Gedragscode RestauratorenRegister is leidend voor de restauratoren. Hoewel de vormgeving en ontstaansgeschiedenis van beide documenten behoorlijk verschillen, zijn ze inhoudelijk in aanzienlijke mate vergelijkbaar.

Doel van dit document
Wat hebben we aan de Restauratieladder en Gedragscode RestauratorenRegister? Wie wordt er mee geholpen en hoe? En hoe past dit in internationale ontwikkelingen (verdragen e.d.)? In dit document beogen we dit soort vragen te beantwoorden. In de eerste plaats vanuit de optiek van de zorg voor het erfgoed, maar steeds in relatie met andere belangen. Doel is het leveren van een bijdrage aan de eigen begripsvorming, maar ook het aan andere betrokkenen kunnen uitleggen van de ethiek van onderhoud en restaureren (bij gebouwd en groen erfgoed) en het conserveren-restaureren (bij roerend erfgoed en beschilderde oppervlakken in historische binnenruimten).

Leeswijzer
In dit document staan we eerst stil bij de inhoud (hoofdstuk 2) en doelen (hoofdstuk 3) van de Restauratieladder en van de Gedragscode RestauratorenRegister, de manier waarop ze in ERM-documenten worden toegepast (hoofdstuk 4), de relatie met internationale verdragen over het behoud van erfgoed (hoofdstuk 5) en met Europese normen (hoofdstuk 6). Afsluitend worden enkele juridische aspecten benoemd (hoofdstuk 7).
In de bijlagen staan de tekst van de Restauratieladder (Bijlage 1) en van de Gedragscode RestauratorenRegister (Bijlage 2). Deze bijlagen worden gevolgd door voorbeelden van de toepassing van de Restauratieladder in de uitvoeringspraktijk bij gebouwd erfgoed (Bijlage 3) en groen erfgoed (Bijlage 4). In Bijlage 5 staat een weergave van de Keuzetabel restauratie-categorieën voor aannemerswerkzaamheden aan gebouwd erfgoed (ter implementatie van de Restauratieladder). En tot slot staat in Bijlage 6 een weergave van de Restauratieladder die bedoeld is voor communicatie naar anderen dan professionals in de monumentenzorg.

[1] *Uitvoeringsrichtlijnen en beoordelingsrichtlijnen voor gebouwd en groen erfgoed op www.stichtingERM.nl .*
[2] *Gedragscode en andere documenten bij het RestauratorenRegister op www.RestauratorenRegister.nl.*

2. INHOUD RESTAURATIELADDER EN GEDRAGSCODE

De Restauratieladder (toepasbaar op gebouwd en groen erfgoed) en de Gedragscode RestauratorenRegister (toepasbaar op culturele voorwerpen en kunst) zijn in de uitvoeringspraktijk hanteerbare verwoordingen van de (fundamentele, ethische) uitgangspunten bij het maken van keuzes voor het beheren en restaureren van cultureel erfgoed.

2.1 Inhoud Restauratieladder

Voor allerlei veel voorkomende werkzaamheden aan onroerend erfgoed zijn uitvoeringsrichtlijnen opgesteld die de technische eisen (werkzaamheden, materiaalkeuze) en eisen aan het proces (overleg, juridische aspecten) omvatten. Hieraan zijn de fundamentele, ethische uitgangspunten voor het omgaan met onroerend erfgoed toegevoegd, de Restauratieladder.

De beschrijving van de Restauratieladder omvat de volgende onderdelen:

1. *Uitgangspunten*: de introductietekst beschrijft het doel van het restaureren en de uitgangspunten bij het maken van keuzes (wel of geen ingreep en welke eisen moeten er aan een ingreep gesteld worden);
2. *De hiërarchie van restauratiecategorieën*: op basis van de uitgangspunten hanteren we een volgorde (hiërarchie) van restauratiecategorieën: de zogenaamde ‘restauratieladder’ (schematisch weergegeven in een tabel);
3. *Begrippenlijst:* waarin de essentiële elementen van de Restauratieladder zijn gedefinieerd.

De Restauratieladder is opgenomen in Bijlage 1.

De tekst is voor groen erfgoed iets anders dan bij gebouwd erfgoed (‘aanleg van groenvoorzieningen’ is eveneens in de tekst opgenomen).

2.2 Inhoud Gedragscode RestauratorenRegister

Anders dan bij onroerend erfgoed zijn er voor het omgaan met roerend erfgoed en beschilderde oppervlakken in historische binnenruimten[3] geen uitvoeringsrichtlijnen beschikbaar. Er zijn ook geen andere algemeen geldende richtlijnen met technische inhoud voor het omgaan met de talloze soorten roerend erfgoed en HB. Er is daarom gekozen voor een document met algemene uitgangspunten, de Gedragscode.

De Gedragscode RestauratorenRegister is onderdeel van de set documenten voor het RestauratorenRegister. De code bevat de principes voor het werk van de (Senior) RegisterRestaurator. Het document heeft 29 artikelen, verdeeld over vier onderwerpen, namelijk:

- algemene principes om de code toe te passen,
- gedrag jegens culturele voorwerpen,
- gedrag jegens eigenaar of beheerder,
- gedrag jegens collega’s en de professie.

De tekst is opgenomen in Bijlage 2.

[3] *In het vervolg van dit document vaak ingekort tot roerend erfgoed en HB.*

3. DOELEN

3.1 Doel van de Restauratieladder

Over het restaureren van monumenten bestaan veel opvattingen. Wat is in een bepaald geval gepast, wat is haalbaar? Daarbij wordt het woord restaureren vaak in verschillende betekenissen gebruikt, met misverstanden of teleurstellingen als gevolg.

Een praktisch hulpmiddel om wensen bij het restaureren van een monument te verduidelijken is de Restauratieladder. Deze kan door zijn opzet en inhoud gebruikt worden als leidraad en als hulpmiddel voor een goed gesprek. Dat helpt om weloverwogen keuzes te maken, de keuzes expliciet te maken en aanwijzingen[4] te geven voor de uitvoeringswijze.

De Restauratieladder is opgesteld om de doelen van het monumentenbeleid operationeel te maken, door de te maken keuzes te benoemen en die keuzes zo concreet mogelijk uit te werken. Dit op een manier die in het zakelijk verkeer tussen opdrachtgever en opdrachtnemer (opdrachtverlening) en met de overheid (vergunning, toezicht, subsidie) gebruikt kan worden. Hiermee vergroten we het onderling begrip en de samenwerking tussen degenen die betrokken zijn bij het beheer van het monument. Met de restauratieladder als keuzehulpmiddel bevorderen we het instandhouden van erfgoed zonder het onmogelijke te eisen.

Daarbij spelen twee elementen een rol:
- faciliteren van besluitvorming: De Restauratieladder ordent de te maken keuzes en geeft uitgangspunten (hiërarchie in te maken keuzes);
- vermijden van begripsverwarring. In de Nederlandse (restauratie)praktijk worden relatief veel begrippen gebruikt die qua betekenis dicht bij elkaar liggen. De Restauratieladder maakt een keuze uit die verschillende woorden en definieert deze in een onderlinge samenhang.

3.2 Doel van de Gedragscode

Net als de Restauratieladder beoogt de Gedragscode zowel de conservator-restaurator als de opdrachtgever bewust te maken van de talloze aspecten en betekenissen van een cultureel erfgoedobject. Door deze vaak stilzwijgende maar belangrijke elementen te noemen, bijvoorbeeld de spirituele of esthetische betekenis, hebben we een grotere kans om een consensus te vinden voor de behandeling en verzorging van de objecten.

De Gedragscode:
- geeft de conservator-restaurator een ethische basis voor te kiezen behandelmogelijkheden;
- maakt de onderliggende ethische benadering van conservering expliciet;
- vervult een belangrijke verbindende functie tussen conservatoren-restauratoren van roerend erfgoed. Het geeft een plaats van gemeenschappelijk begrip/erkenning/vertrouwen tussen collega's.

Met hulp van de principes die in de Gedragscode zijn benoemd, kunnen eventuele discussiepunten beter worden geïdentificeerd, wat bijdraagt aan een correcte bespreking in behandelvoorstellen.

[4] *Zie bijlage 5 voor een voorbeeld.*

3.3 Samenhang erfgoed met andere belangen

De Restauratieladder en de Gedragscode geven uitgangspunten weer voor het nemen van beslissingen vanuit de optiek van het behoud van erfgoed. Ondanks die centrale positie van het behoud van erfgoed spelen uiteraard ook andere belangen een rol. Denk aan bijvoorbeeld toekomstig gebruik, beschikbaar budget of regelgeving.

Als voorbeeld is onderstaande afbeelding[5] opgenomen. Het voorbeeld heeft betrekking op gebouwd erfgoed, maar is in essentie ook toepasbaar op groen erfgoed en roerend erfgoed en HB.
De afbeelding geeft een indruk van het spanningsveld bij het uitwerken van een restauratievisie voor gebouwd erfgoed.
De in de afbeelding genoemde aspecten hebben een wisselwerking met elkaar. Het gewicht per aspect verschilt per opgave. De aspecten in de binnenste ring behoren in het algemeen tot de kern van de opgave, de aspecten op de buitenring de bijkomende claims.

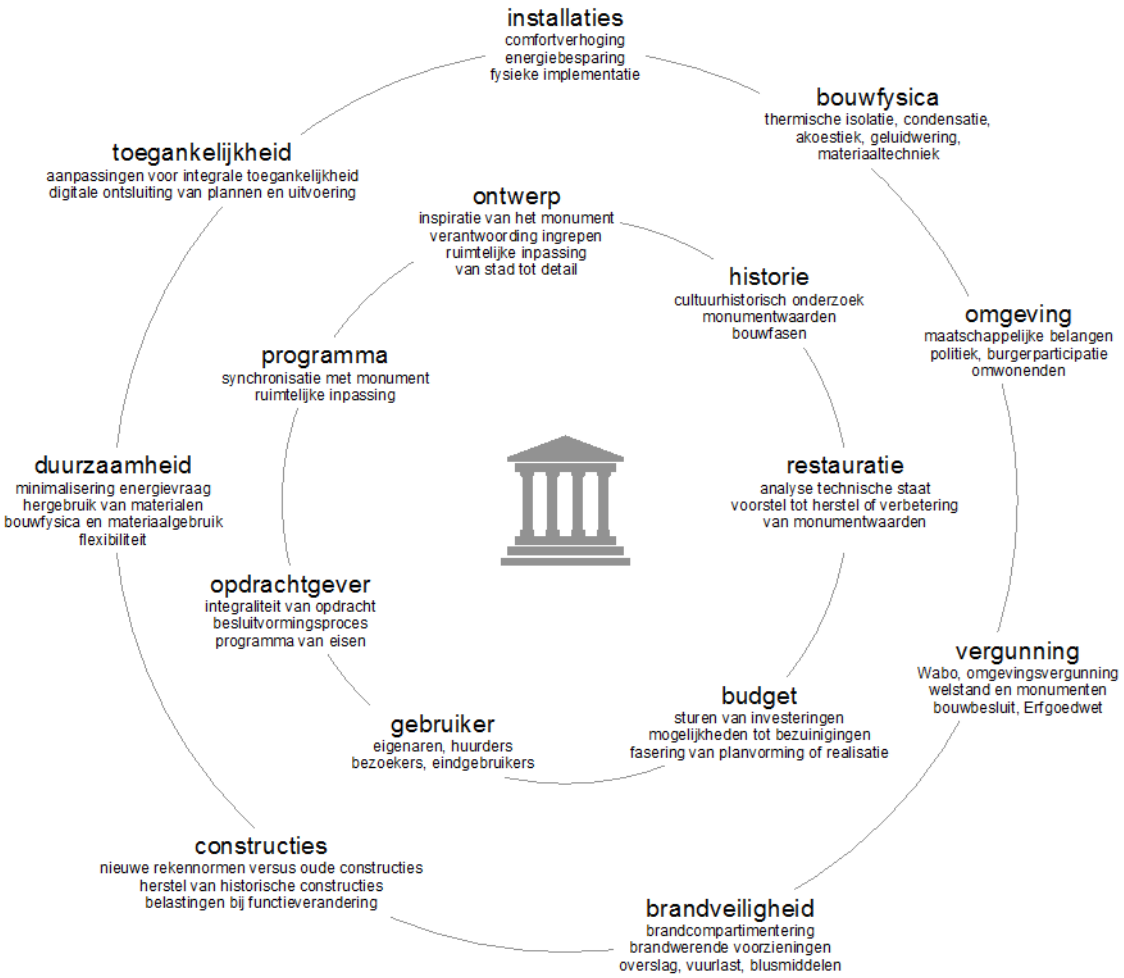

In de restauratievisie worden de gemaakte keuzes verantwoord, inclusief de al dan niet toegestane mate van aantasting van monumentale waarden.

[5] *Ontleend aan URL 1001 Restauratievisie en ontwerp.*

4. TOEPASSING IN ERM-DOCUMENTEN

4.1 Restauratieladder

De Restauratieladder wordt gebruikt in de documenten voor gebouwd en groen erfgoed. De context en de toepassing van de restauratieladder liggen op verschillende abstractieniveaus. Dit wordt geïllustreerd in onderstaand schema[6]:

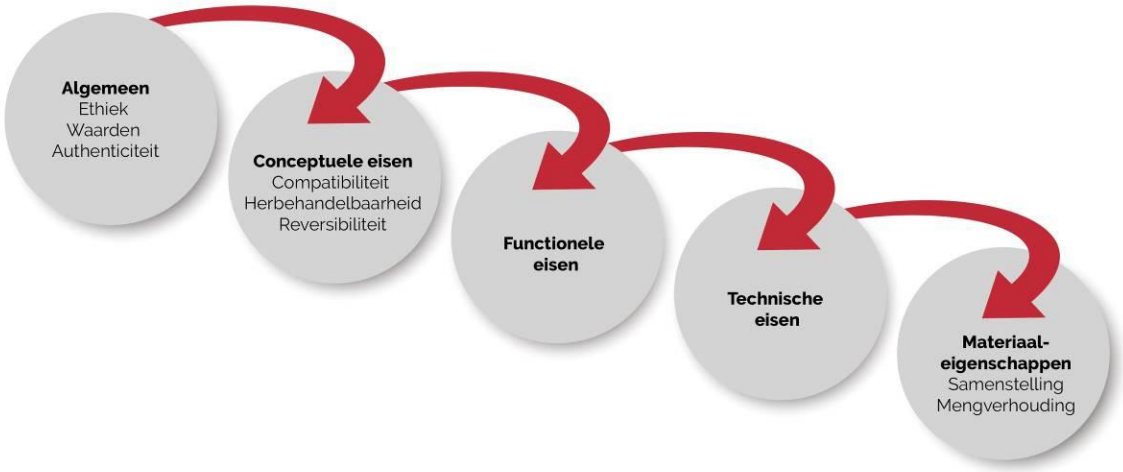

Algemene en conceptuele eisen voor het restaureren
In het schema betreft dit de eerste 2 bollen (links). De restauratie-architect legt in zijn restauratievisie de keuzes ten aanzien van (het afzien van) ingrepen voor. De architect verwoordt die keuzes (mede) op basis van de terminologie van de Restauratieladder.[7]
Hetzelfde geldt voor de adviseur (bouwkundig, verduurzaming etc.).[8]

Functionele eisen, technische eisen en materiaaleigenschappen
In het schema betreft dit de laatste 3 bollen (rechts). Deze worden vastgelegd in het restauratiebestek.[9] In Bijlage 3 (gebouwd erfgoed) en Bijlage 4 (groen erfgoed) zijn voorbeelden opgenomen die weergeven op welke wijze de visie van de restauratie-architect/ontwerper wordt omgezet in treden van de Restauratieladder en vervolgens in bestekstermen die de prestaties van de aannemer/hovenier beschrijven.
In de uitvoeringsrichtlijnen voor werkzaamheden door aannemers[10] is bovendien een Keuzetabel restauratiecategorieën opgenomen. Het doel van die Keuzetabel restauratiecategorieën is het beperken van de bandbreedte van uitvoeringsvormen. Als bijvoorbeeld voor een ornament

---

[6] *De restauratie voorbij, intreerede prof. Ir. R.P.J. van Hees, 2004.*
[7] *Zie URL 1001 Restauratievisie en ontwerp.*
[8] *Zie URL 2001 Bouwkundig advies (incl. verduurzaming).*
[9] *Zie ook www.restauratiebestek.nl.*
[10] *Alle uitvoeringsrichtlijnen bij BRL 3000 Erkend Restauratie Bouwbedrijf, bij BRL 4000 Onderhoud en restauratie van monumenten. Tevens URL 5001 Houtbescherming, URL 6010 Hovenierswerk en URL 7010 Historische orgels.*

restauratiecategorie 2 Repareren is aangegeven, dan is het vervangen van het ornament door een nieuw exemplaar (restauratiecategorie 3a of 3b) niet toegestaan.

De Keuzetabel restauratiecategorieën bevat in de eerste kolom een opsomming van de voor het vakgebied van de URL relevante restauratieve ingrepen. Nadat door de opdrachtgever voor een ingreep is bepaald welke restauratiecategorie toegepast zal worden, volgt uit de Keuzetabel welk type werkzaamheden daarbij mogelijk aan de orde komen.

Daarbij dient uiteraard te worden voldaan aan de functionele eisen die gelden voor het betreffende bouwdeel en de daaraan verbonden technische eisen (de uiteindelijk toe te passen materialen moeten qua eigenschappen dan ook te passen binnen de eisen op de hogere abstractieniveaus).

Groen erfgoed
Bij groen erfgoed zijn de definities in de Begrippenlijst van URL 6010 *'Hovenierswerk in historische tuinen en parken',* gelet op het landschappelijke aspect, aangevuld met woorden die grondwerkzaamheden omvatten (zoals 'aanleg').
Ook in deze URL is een Keuzetabel restauratiecategorieën opgenomen.[11]

4.2 Gedragscode RestauratorenRegister

De Gedragscode Restauratorenregister (zie Bijlage 2) bevat de principes voor het werk van een RegisterRestaurator bij beheer en behoud van roerend cultureel erfgoed. Een RegisterRestaurator ondertekent een verklaring waarin hij/zij belooft zich te houden aan deze Gedragscode. Aan de Gedragscode is een klachtenregeling verbonden.
De Gedragscode Restauratorenregister maakt onderdeel uit van de documentenset die bij de toetsing voorafgaand aan de registratie in het RestauratorenRegister wordt aangeleverd.

[11] *Bijlage 1 van URL 6010.*

5. BASIS IN INTERNATIONALE VERDRAGEN

5.1 Restauratieladder

De inhoud van de Restauratieladder is een praktische verwoording van de beginselen van de monumentenzorg zoals onder meer vastgelegd in het Charter van Venetië (1964)[12].

Het Charter van Venetië heeft voor het eerst met de internationale status van een verdrag de hoofdregels van de monumentenzorg vastgelegd: *behoud gaat voor vernieuwen*[13]. Het Charter is later voor allerlei specifieke onderwerpen aangevuld met onder andere het Charter van Burra[14] (1981; gebouwd erfgoed), het Charter van Florence[15] (1981; historische tuinen), het Verdrag van Granada (1994; bescherming tegen atmosferische depositie; definitie monument) en het Nara Document over Authenticiteit[16] (1994). Anno 2021 is het Charter van Venetië, mede dankzij dit soort aanvullingen, nog steeds actueel.

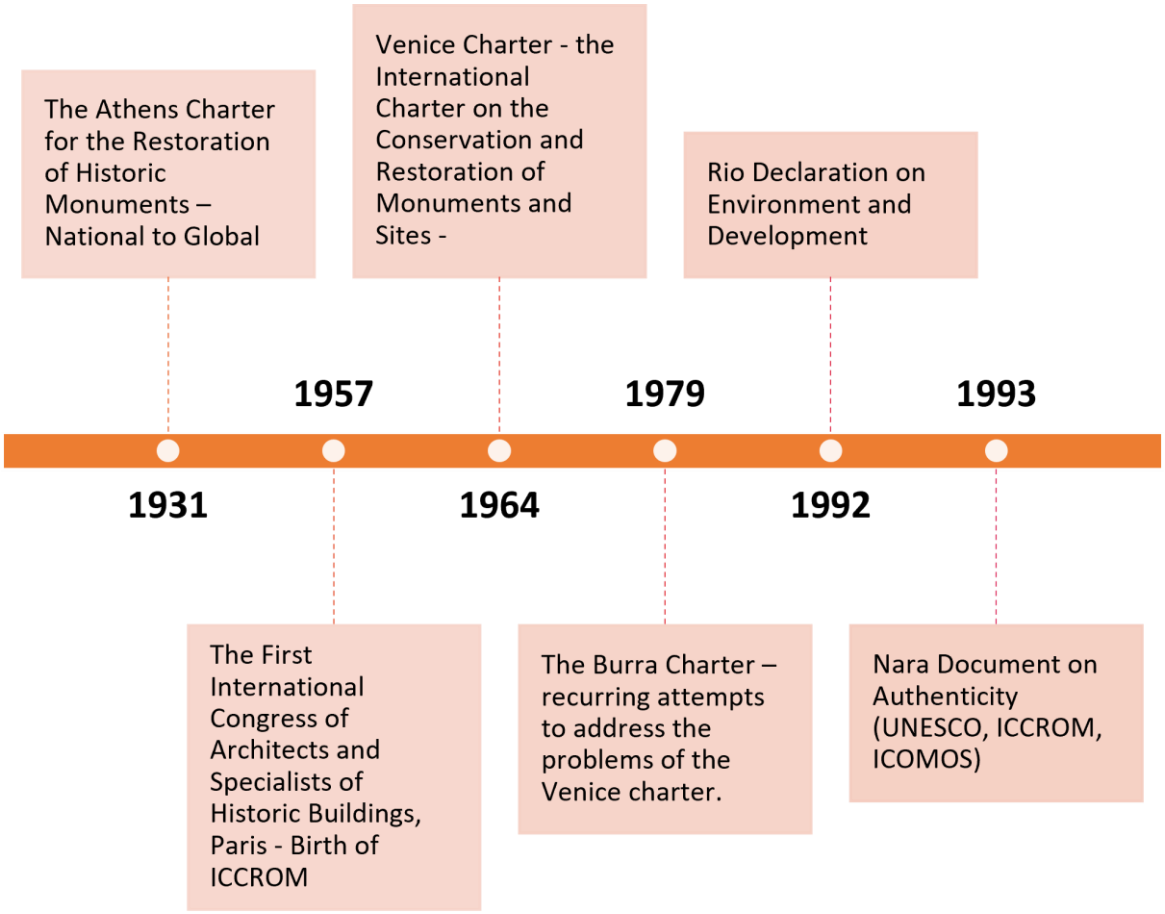

[12] *Voor de Nederlandse tekst van het Charter zie https://www.stichtingerm.nl/professionals-monumentenzorg/restauratieladder-als-leidraad.*
[13] *https://www.dbnl.org/tekst/_jaa030199001_01/_jaa030199001_01_0005.php*
[14] *https://en.wikipedia.org/wiki/Burra_Charter*
[15] *https://www.icomos.org/en/newsletters-archives/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/158-the-florence-charter*
[16] *https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf*

Uitgangspunten in schematische weergave: de Restauratieladder
Om de voorkeursvolgorde (hiërarchie) in de uitgangspunten van de monumentenzorg weer te geven is de tekst van het Charter van Venetië omgezet in een schematische weergave, de Restauratieladder (tabel 1)[17].

Tabel 1: Hiërarchie van restauratiecategorieën (restauratieladder)

Restauratiecategorie		***Toelichting***
1. Conserveren/onderhoud		
2. **Repareren**		
3. **Vernieuwen**	**a. Kopiëren**	*Zelfde vorm, zelfde (gelijksoortig) materiaal, zelfde verbindingstechniek*
	b. Imiteren	*Zelfde vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek*
	c. Verbeteren	*Verbeteren prestatie; oorspronkelijke of aangepaste vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek.*

5.2 Gedragscode
Net als bij de Restauratieladder zijn de principes van de Gedragscode bedoeld als een voor de praktijk hanteerbare verwoording van algemene uitgangspunten.

Deze algemene uitgangspunten hebben een lange voorgeschiedenis. In de vroege jaren 60 kwamen leden van The American Branch of the International Institute for Conservation (IIC) samen om wat wij nu het Murray Pease Report[18] noemen, op te stellen. Dit was de eerste echt uitgeschreven ethische code voor restauratoren in de westerse landen. Het werd geadopteerd en herschreven door de AIC (American Institute of Conservation), wat tot verspreiding heeft geleid van deze ideeën naar zowel andere Engelstalige landen als Europa en zelfs Zuid-Korea. In Europa heeft dit geleid tot de E.C.C.O. code of ethics.
In 2020 heeft ERM ten behoeve van het RestauratorenRegister een Nederlandse vertaling gemaakt en daarbij beperkte aanpassingen en aanvullingen van de E.C.C.O. code of ethics opgesteld. Dit is de Gedragscode RestauratorenRegister. Dit was een moment waarop collega's samenkwamen om ideeën toe te voegen en overeenstemming te vinden over wat belangrijk is binnen de code.

[17] *Aansluitend hierop is – als populaire weergave voor communicatie naar anderen dan professionals – ook een graphic met 'ladder' gemaakt, zie Bijlage 8.*
[18] *https://www.culturalheritage.org/docs/default-source/governance/murray-pease-report.pdf?sfvrsn=7*

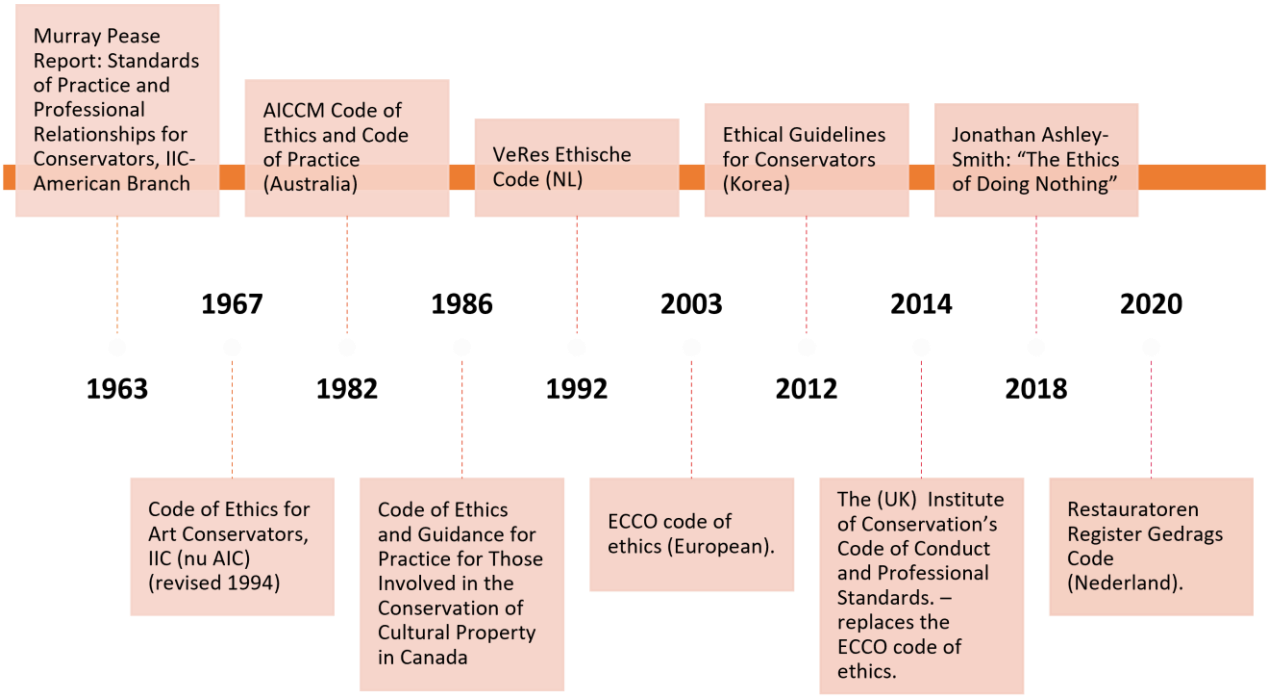
Murray Pease Report: Standards of Practice and Professional Relationships for Conservators, IIC-American Branch
AICCM Code of Ethics and Code of Practice (Australia)
VeRes Ethische Code (NL)
Ethical Guidelines for Conservators (Korea)
Jonathan Ashley-Smith: "The Ethics of Doing Nothing"
1963
1967
1982
1986
1992
2003
2012
2014
2018
2020
Code of Ethics for Art Conservators, IIC (nu AIC) (revised 1994)
Code of Ethics and Guidance for Practice for Those Involved in the Conservation of Cultural Property in Canada
ECCO code of ethics (European).
The (UK) Institute of Conservation's Code of Conduct and Professional Standards. – replaces the ECCO code of ethics.
Restauratoren Register Gedrags Code (Nederland).

6. RELATIE MET NEN-EN 15898

6.1 introductie

Met het Charter van Venetië (met aanvullingen) als een van de basisdocumenten is in Europees verband gewerkt aan een begrippenlijst waarin allerlei (voor de monumentenzorg cruciale) woorden van een zo eenduidig mogelijke definitie zijn voorzien: NEN-EN 15898 'Conservering van cultureel erfgoed – voornaamste algemene termen en definities voor het conserveren van cultuurgoederen'[19].

Omdat de Restauratieladder net als de NEN-EN 15898 een uitwerking is van o.a. het Charter van Venetië is het van belang om de samenhang tussen de begrippen in beide documenten te bezien.

6.2 Begrippen in NEN-EN 15898

NEN-EN 15898 is beschikbaar in de drie officiële Europese talen, Engels, Duits en Frans. In de toelichting op de NEN-EN 15898 wordt opgemerkt dat verschillen in taalgebruik en wetgeving een volledig parallelle vertaling in de weg hebben gestaan en er dus wat accentverschillen in de definities zitten. Bovendien hebben veel internationale en nationale organisaties kwalificatiedocumenten voor professionals, standaarden en richtlijnen ontwikkeld die helpen bij het identificeren van personen die bekwaam zijn om bij te dragen aan het nemen en uitvoeren van restauratiekeuzes.[20]

Verder wordt opgemerkt[21] dat in de museale wereld[22] sommige begrippen anders worden gebruikt. Het meest in het oog springend is het gebruik van de term 'conserveren' als het paraplu-begrip, terwijl anderen het begrip 'conserveren-restaureren' als synoniem voor 'conservation' gebruiken[23].
Anderzijds wordt opgemerkt[24] dat in sommige sectoren, met name bij onroerend cultureel erfgoed, de term restauratie gewoonlijk ook 'conservation' omvat.

6.3 Relatie bij onroerend erfgoed (gebouwd en groen erfgoed)

De relatie tussen Restauratieladder en NEN-EN 15898 is gelet op het bovenstaande bij onroerend erfgoed als volgt:

- <u>Woordgebruik</u>

De Restauratieladder hanteert in principe dezelfde termen als de NEN-EN 15898, maar bij het vertalen is zo goed mogelijk aangesloten bij de Nederlandse uitvoeringspraktijk.
  - Conservation (word item 3..3.1) – Conserveren (trede 1)
  - Restoration (word item 3.3.10) – Repareren (trede 2)
  - Reconstruction (word item 3.5.6) – Vernieuwen (trede 3)

---

[19] De actuele versie is uit 2019 en vervangt een eerdere versie uit 2011. De tekst is verkrijgbaar via www.NEN.nl
[20] Zie de toelichting in par 0.4 in NEN-EN 15898
[21] Zie de toelichting in par 0.3 in NEN-EN 15898
[22] ICOM-CC – international council of museums – committee for conservation
[23] In aansluiting hierop wordt in de documenten die horen bij het RestauratorenRegister veelal de term 'conserveren-restaureren' gebruikt.
[24] Zie voetnoot 1 bij 3.3.10 Restoration in NEN-EN 15898. Dit stemt overeen met de eerste trede van de Restauratieladder bij gebouwd en groen erfgoed.

De niet-letterlijke vertaling van woorden heeft het voordeel van de herkenbaarheid bij de doelgroep in Nederland. Het vereist wel extra aandacht bij een toelichting op de Restauratieladder aan niet-Nederlanders.

- Verdere uitwerking

Het woord 'Reconstruction' kent in NEN-EN 15898 geen verdere uitwerking, wat we in de Nederlandse uitvoeringspraktijk als een gemis ervaren.
Om meer duidelijkheid te bieden aan de uitvoeringspraktijk is in de Restauratieladder trede 3 Vernieuwen voorzien van 3 modaliteiten:

- *Kopiëren (trede 3a):* zelfde vorm, zelfde (gelijksoortig) materiaal, zelfde verbindingstechniek
- *Imiteren (trede 3b):* zelfde vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek
- *Verbeteren (trede 3c):* verbeteren prestatie; oorspronkelijke of aangepaste vorm, ander materiaal, en/of andere verbindingstechniek

Schematische weergave
Onderstaand zijn de woorden geplaatst in het schema van de Restauratieladder, met tussen haakjes het woord-item in NEN-EN 15898:

1. Conserveren (= 'conservation' in NEN-EN 15898)	
2. Repareren (= 'restoration' NEN-EN 15898)	
3. Vernieuwen (= 'reconstruction' NEN-EN 15898)	Uitwerking van 3. Vernieuwen in:
	3.a Kopiëren (geen equivalent in NEN-EN 15898)
	3.b Imiteren (geen equivalent in NEN-EN 15898)
	3.c Verbeteren (geen equivalent in NEN-EN 15898)

6.4 Relatie bij roerend erfgoed

De terminologie zoals gedefinieerd in NEN-EN 15898 is in beginsel ook toepasbaar op roerend erfgoed en HB. Daarbij tekent de toelichting op NEN-EN 15898 aan:

> *'the definitions of four terms presented here ('conservation', 'preventive conservation', 'remedial conservation', 'restoration') were developed in parallel with those of ICOM-CC and so has considerable commonality, but they are not identical. Whereas the ICOM-CC terminology uses 'conservation' as the umbrella term, such is the strength of feeling about current practice in some European countries and organisations about the term 'conservation-restoration' that the latter is included as a synonym of 'conservation'. It should also be noted that the ICOM-CC definitions are used primarily in the field of movable heritage.*

Hieruit blijkt een verschil in terminologie tussen onroerend erfgoed enerzijds en roerend erfgoed en HB anderzijds.
Deze 'scheiding' in terminologie is niet alleen internationaal zichtbaar, maar ook in Nederland en in het taalgebruik bij ERM: waar we bij restauratoren in het algemeen 'conserveren-restaureren' als paraplu-begrip gebruiken, hanteren we bij gebouwd en groen erfgoed het woord 'restaureren' (waarbij conserveren de eerste trede van de Restauratieladder is, dus onderdeel van 'restaureren').

7. JURIDISCHE ASPECTEN

7.1 Internationaal

De uitgangspunten van het monumentenbeleid ('behoud gaat voor vernieuwen') zijn vastgelegd in internationale verdragen (zie par. 5). Deze verdragen zijn beleidsmatig van aard en bevatten geen rechtsreeks bindende bepalingen voor overheden en monumentenzorgers (professional of eigenaar).

7.2 Regelgeving in Nederland

Gebouwde en groene monumenten
De uitgangspunten van het monumentenbeleid zijn niet inhoudelijk vastgelegd in nationale regels, anders dan het verbod tot beschadigen of ontsieren van gebouwde monumenten en de plicht tot in stand houden[25]. Ook het verbod tot het beschadigen of ontsieren van groene monumenten valt hieronder.
Wel is in de regelgeving[26] opgenomen dat het verboden is om werkzaamheden uit te voeren aan monumenten behoudens vergunning en dat het bevoegd gezag voorschriften mag verbinden aan de vergunning ter bescherming van de monumentale waarden.
De regelgeving bevat echter geen inhoudelijke normen of criteria. Om deze leemte te vullen kan de Restauratieladder door de vergunningaanvrager en de vergunningverlener gebruikt worden: om keuzes te onderbouwen en expliciet te maken.
Opgemerkt wordt dat een keuze van de aanvrager voor trede 1 (conserveren) of trede 2 (repareren) bij de vergunningverlener zelden tot discussie zal leiden. De meeste gespreksstof zit in de keuze voor trede 3.a (kopiëren), 3.b (imiteren) of 3.c (verbeteren).

Roerend erfgoed en HB
Roerend erfgoed is alleen wettelijk beschermd als het voorwerp is aangewezen als monument of onlosmakelijk onderdeel uitmaakt van een beschermd onroerend monument.

7.3 Zelfregulering

Gebouwde en groene monumenten
Het is voor een bedrijf niet verplicht om de Restauratieladder te hanteren, tenzij dit in een vergunning (zie par. 7.2) is opgenomen. Het hanteren van de Restauratieladder berust op zelfregulering. Bij een gecertificeerd bedrijf is het hanteren van de Restauratieladder afdwingbaar gemaakt via de regels voor de certificering (vastgelegd in de beoordelingsrichtlijn).

Roerend erfgoed en HB
Ook voor een restaurator is het hanteren van de Gedragscode niet verplicht. Het hanteren van de Gedragscode berust op zelfregulering. Bij een RegisterRestaurator is het juist en consequent hanteren van de Gedragscode afdwingbaar gemaakt via de Klachtenregeling bij het RestauratorenRegister.

---

[25] Het is verboden om een beschermd rijksmonument te beschadigen of te vernielen of daaraan onderhoud te onthouden dat voor de instandhouding daarvan noodzakelijk is. Deze onderhoudsplicht (ook wel instandhoudingsplicht genoemd) stond tot 1 januari 2024 in de Erfgoedwet omschreven. Per 1 januari 2024 is de onderhoudsplicht opgenomen in de Omgevingswet (zie ook www.monumententoezicht.nl).
[26] In de Omgevingswet is een vergunningplicht opgenomen ten aanzien van het slopen, verstoren, verplaatsen of in enig opzicht wijzigen van een rijksmonument. Ook het herstellen, gebruiken of laten gebruiken van een rijksmonument is vergunningplichtig als het wordt ontsierd of in gevaar gebracht. Zie ook www.monumententoezicht.nl.

BIJLAGE 1: Tekst van de Restauratieladder (gebouwd en groen erfgoed)

Deze bijlage hoort bij paragraaf 2.1.

Uitgangspunten voor het nemen van beslissingen bij onderhoud en restauratie
Deze paragraaf bevat de uitgangspunten voor de beslissingen die door de opdrachtgever vooraf genomen moeten worden bij onderhoud en restauratie van monumenten. De paragraaf is een hulpmiddel bij het overleg met de opdrachtgever over de te maken keuzes.

Restaureren is alleen zinvol bij een blijvende betekenis van cultureel erfgoed en de hieraan verbonden waarden. Essentieel hierbij is dat dit erfgoed op een verantwoorde wijze wordt beheerd. Het gaat bij restaureren en beheren om het zoveel mogelijk vertragen van de tand des tijds. De tand des tijds dwingt tot regelmatig ingrijpen, waarbij in beginsel geldt: conserverend herstel. Daarvoor gelden de onderstaande uitgangspunten.

Bij restauratie is waardenstelling (herkennen en erkennen van waarden) door gekwalificeerd personeel, of een ingehuurde expert, altijd de eerste stap. Dit moet aantoonbaar en toetsbaar zijn. De wijze waarop en de mate waarin ingegrepen wordt is pas de tweede stap.

Elke ingreep is in meer of mindere mate een aantasting van de historische waarde(n). Daarom is afwegen of de ingreep überhaupt noodzakelijk is, verstandig: het zich onthouden van een ingreep kan in bepaalde situaties de beste keuze zijn.

Eisen die gesteld worden aan een ingreep:
- **Beperk de omvang van de ingreep, 'zo veel als noodzakelijk en zo weinig als mogelijk'.**
- **De ingreep is degelijk, om (opnieuw) ingrijpen zoveel mogelijk te voorkomen of zo lang mogelijk uit te stellen.**
- **De ingreep is passend (compatibel) binnen de gegeven situatie (de ingreep leidt niet tot nieuwe schade; reparaties zijn zwakker of gelijk aan de omliggende materialen van het origineel).**
- **Vervanging gebeurt bij voorkeur in hetzelfde materiaal (of materiaal met dezelfde eigenschappen) of techniek, tenzij dit tot schade zou leiden.**

Dit heeft als consequentie voor toekomstige ingrepen dat beoordeeld moet worden of een maatregel
- **compatibel[27] is en**
- **herbehandelbaar[28] of**
- **omkeerbaar (reversibel)[29].**

Op basis hiervan hanteren we onderstaande voorkeursvolgorde (hiërarchie) van restauratiecategorieën: de zogenaamde 'restauratieladder' (Tabel 1). In deze restauratieladder heeft uit oogpunt van onderhoud en restaureren een ingreep die genoemd staat in een bepaalde regel de voorkeur boven de ingreep in een eronder geplaatste regel.

Welke restauratiecategorie van toepassing is, hangt af van de fysieke samenhang en de historische waardenstelling van het betreffende bouwdeel. Het kan zijn dat voor alle onderdelen van het gebouw of object één restauratiecategorie wordt gekozen, maar er kunnen ook redenen zijn om voor de diverse onderdelen van het gebouw of object verschillende restauratiecategorieën te kiezen.[30]

---

[27] *Compatibiliteit:* Een ingreep of behandeling mag geen schade (in technische of esthetische zin) toebrengen aan het aanwezige historische materiaal. De ingreep zelf dient binnen die randvoorwaarden zo duurzaam mogelijk te zijn.
[28] *Herbehandelbaarheid*: Een ingreep of behandeling moet herhaalbaar zijn na degradatie van de ingreep tot een onacceptabel niveau.
[29] *Reversibiliteit*: Een ingreep moet volledig omkeerbaar zijn. Of het gaat bij de ingreep om een herkenbare toevoeging, die dankzij de herkenbaarheid weer ongedaan kan worden gemaakt.
[30] Bijvoorbeeld het repareren van het metselwerk en het verbeteren van de kozijnen in dezelfde muur.

De hier beschreven uitgangspunten vormen overigens ook een goed uitgangspunt bij ingrepen bij gebouwen en objecten zonder de status van beschermd monument.

Tabel 1: Hiërarchie van restauratiecategorieën (restauratieladder)

Restauratiecategorie		***Toelichting***
1. Conserveren/onderhoud		
2. Repareren		
3. Vernieuwen	**a. Kopiëren**	*Zelfde vorm, zelfde (gelijksoortig) materiaal, zelfde verbindingstechniek*
	b. Imiteren	*Zelfde vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek*
	c. Verbeteren	*Verbeteren prestatie; oorspronkelijke of aangepaste vorm, ander materiaal en/of andere verbindingstechniek.*

Toelichting
In deze hiërarchie van restauratiecategorieën ('restauratieladder') gaan conserveren, onderhoud en repareren voor vernieuwen. Het materiaal is immers de fysieke drager van de historische waarde. Als conserveren of onderhouden onvoldoende is, gaat men over tot repareren.

Indien onderdelen niet meer gerepareerd kunnen worden of andere zwaarwegende argumenten bestaan (zoals veiligheid), gaat men over tot vernieuwen. Bij vernieuwen bestaan drie opties: kopiëren, imiteren en verbeteren.

Er moet bij vernieuwen (voor de professional) herkenbaar zijn dat sprake is van 'later werk'. Vernieuwen vindt alleen plaats bij:
- bedreiging van het voortbestaan, het verval (van gebouw of gebouwdeel) kan niet gestopt worden;
- technisch falen van een constructie, materiaal of afwerking;
- andere zwaarwegende argumenten.

Als traditionele technische middelen (kopiëren) niet toereikend blijken om een monument te restaureren, dan is het aanvaardbaar om een beroep te doen op bewezen moderne conserverings- en constructie-methoden (imiteren).

Het verbeteren van (onderdelen van) monumenten is alleen van toepassing als een gebruikersdoel (bijvoorbeeld veilig gebruik van een monument of verduurzaming[31]) hierom vraagt en op voorwaarde dat de waardenstelling hiervoor de ruimte geeft.

[31] *Met passende kennis van zaken (monumenteninstandhouding, bouwfysica en installatietechniek) is meestal goede milieuwinst en energiebesparing te bereiken. Door slimme aanpassingen of vervanging van installatietechniek kan de energie-efficiënte worden verhoogd. Het gebouw (of onderdeel) bepaalt daarbij steeds de kansen en beperkingen: het gaat altijd om maatwerk. Verduurzaming kan onderdeel zijn van de restauratiecategorie 3c. Verbeteren.*

BIJLAGE 2: Gedragscode RestauratorenRegister (roerend erfgoed en historische binnenruimten)

Deze bijlage hoort bij paragraaf 2.2.

Beschilderde oppervlakken in een historische binnenruimte maken onlosmakelijk onderdeel uit van het ensemble van het historisch interieur. Foto: Rijksmuseum, Haarlemse ontvangstkamer.

Artikel 1: De Gedragscode omvat de beginselen, verplichtingen en het gedrag waar ik als (Senior) RegisterRestaurator naar moet streven bij de uitoefening van het beroep.
Ik dien de Gedragscode na te leven en moet voldoende gekwalificeerd, bekwaam en competent zijn voor de door mij uit te voeren taken.

Artikel 2: Het beroep van (Senior) RegisterRestaurator is een activiteit van algemeen belang en ik zal dit steeds uitoefenen met inachtneming van alle relevante Europese wetten en overeenkomsten, in het bijzonder die welke gestolen goederen betreffen.

Artikel 3: Als (Senior) RegisterRestaurator werk ik direct aan cultureel erfgoed en ben ik persoonlijk verantwoordelijk tegenover de eigenaar, het erfgoed en de maatschappij. Ik ben gerechtigd het vak uit te oefenen zonder daarbij in mijn vrijheid en onafhankelijkheid te worden beperkt.
Ik heb het recht eventuele verzoeken te weigeren indien deze naar mijn oordeel in strijd zijn met de voorwaarden van deze Code.

Artikel 4: Ik erken dat het niet naleven van de principes, verplichtingen en verboden van de Code resulteren in een onprofessionele uitvoering van het vak en dat ik daarmee het beroep in diskrediet breng. Indien blijkt dat ik de geest en de letter van de Gedragscode bewust niet naleef dan kan ik worden onderworpen aan de gevolgen hiervan, zoals deze uiteengezet zijn in het RestauratorenRegister.[32]

[32] *De Gedragscode is niet ervoor bestemd om de leden van het register gedetailleerde maatstaven voor te schrijven aan de hand waarvan het conserveringswerk moet worden opgeleverd. Het staat de (Senior) RegisterRestaurator vrij om naar eigen oordeel een weloverwogen selectie te maken van gepaste en haalbare maatregelen die in verhouding*

Artikel 5: Bij het conserveren van cultureel erfgoed dien ik in mijn handelingen de integriteit van het object, inclusief de fysieke, conceptuele/spirituele, historische en esthetische aspecten, te respecteren.

Respect voor betekenis. Foto: Marijke de Bruijne.

Artikel 6: Het is mijn verantwoordelijkheid als (Senior) RegisterRestaurator, in samenwerking met anderen of alleen, te streven naar het bewaren van een balans tussen de behoefte van de maatschappij om gebruik te maken van een cultureel erfgoed en te zorgen voor het behoud daarvan.

Klokken zijn niet alleen objecten om de tijd weer te geven, maar ook kunstobjecten die zorg en onderhoud nodig hebben om goed te functioneren. Foto: Esther Wieringa.

---

staan tot het belang en de conditie van het object of de groep van objecten en om een nieuwe benadering te ontwikkelen.

Artikel 7: Hoewel bepaalde omstandigheden een beperking kunnen opleveren voor zowel de toegewezen middelen in een situatie, als ook voor de omvang van de taak, mag dit de kwaliteit van het door mij geleverde werk niet aantasten, ongeacht welk oordeel er bestaat met betrekking tot de waarde of de kwaliteit van het cultureel erfgoed.

Artikel 8a: Ik erken het essentiële belang van preventieve conservering als de meest effectieve manier om het behoud van cultureel erfgoed op de lange termijn te bevorderen. Ik zal daarom altijd preventieve maatregelen overwegen alvorens over te gaan tot directe interventie in het cultureel erfgoed. Ik zal de fysieke behandeling beperken tot datgene wat noodzakelijk is voor het behoud van de integriteit en de cultuurhistorische waarde van het erfgoed.

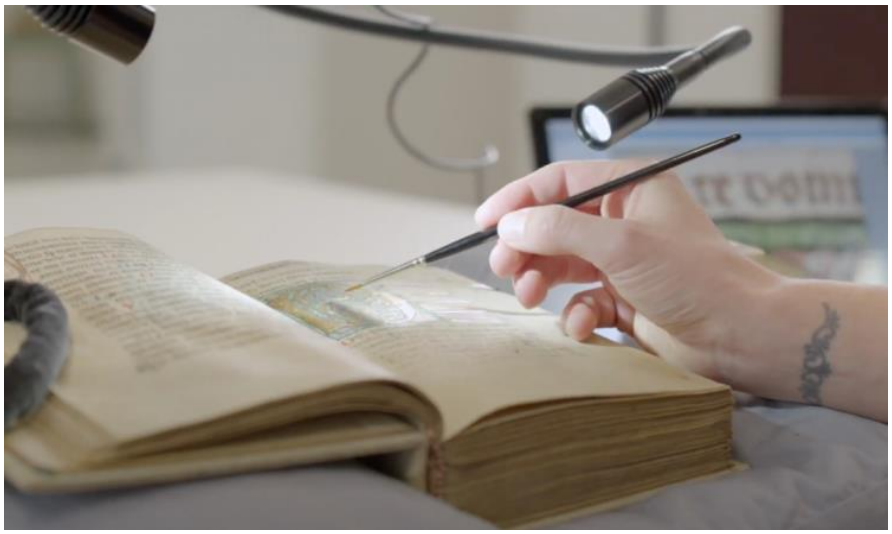

Niet meer doen dan nodig is. Foto: Ilse Korthagen.

Artikel 8b: Ik erken het belang van toekomstige preventieve conservering door richtlijnen te bieden voor doorlopend gebruik en doorlopende zorg, met de aanbeveling van een geschikte omgeving voor opslag en tentoonstelling en de juiste procedures in verband met het behandelen, verpakken en transporteren in de daartoe vereiste mate van detail.

Artikel 9a: Ik zal ernaar streven om alleen producten, materialen en procedures te gebruiken die volgens het huidige kennisniveau voldoen aan de doelstelling van de behandeling en die het minst schadelijk zijn voor het cultureel erfgoed, het milieu of het publiek.

Handschoenen beschermen het roerend erfgoed én de restaurator. Foto: Esther Wieringa.

Artikel 9b: Ik zal uitsluitend die materialen gebruiken welke op de meest eenvoudige en meest complete manier kunnen worden verwijderd, met minimaal risico voor enig oorspronkelijk onderdeel. De voordelen van de gekozen materialen en methodes moeten worden afgewogen tegen hun potentiële schadelijke gevolgen bij het nader bestuderen in de toekomst, bij wetenschappelijk onderzoek, behandeling en functie. Ik zal hier niet van afwijken zonder daarbij een gedegen uitleg te geven.

Artikel 10a: Ik ben mij ervan bewust dat documentatie, zowel in woord als in beeld, van belang is voor toekomstige restauratiebehandeling(en) en voor het begrip van het object. De mate van documentatie hangt samen met de aard van het erfgoed en de behandeling(en). Deze varieert van conditieopname voor, tijdens en na de behandeling, en planvorming en observaties tot verantwoording van alle uiteindelijk gemaakte keuzes, In de documentatie dienen ook de namen te worden vermeld van allen die betrokken waren bij de uitvoering van het werk.

Artikel 10b: Voor zover ik daartoe in staat ben zal ik ervoor zorgen dat de documentatie bij het object blijft, veilig opgeslagen is en beschikbaar blijft voor gebruik in de toekomst.

Artikel 11: Ik ben mij bewust van mijn eigen kunnen en mijn beperkingen als (Senior) RegisterRestaurator. Ik dien geen aanvang te maken met een behandeling die niet in het belang is van het cultureel erfgoed, noch deze voort te zetten.

Artikel 12: Ik zal streven naar een verrijking van mijn kennis en vaardigheden met het doel om voortdurend de kwaliteit van mijn professionele werk te verbeteren.

Artikel 13: Indien ik advies geef over te nemen maatregelen of indien ik procedures uitvoer die buiten het bereik van mijn expertise en ervaring liggen zal ik specialisten op dat gebied consulteren om mij te assisteren bij het bepalen van een geschikte behandeling. Ik sta open voor collegiale intervisie.

Artikel 14: Noodgevallen kunnen een ernstig risico vormen voor beschadiging of verlies van cultureel erfgoed, hetgeen onmiddellijk ingrijpen mijnerzijds, als (Senior) RegisterRestaurator rechtvaardigt. Bij een noodgeval waar een cultureel erfgoed aan risico wordt blootgesteld zal ik zo veel als mogelijk hulp bieden, daarbij niet uit het oog verliezend dat strikte naleving van de Code dan wellicht niet mogelijk zal zijn.

Artikel 15: Ik mag geen materiaal van cultureel erfgoed verwijderen, tenzij dit onontbeerlijk is voor het behoud van het erfgoed of wanneer het de historische, esthetische, conceptuele of spirituele waarde of de fysieke integriteit van het cultureel erfgoed aanmerkelijk aantast. Als er besloten wordt om materialen te verwijderen, dan moeten deze indien mogelijk worden geconserveerd en de procedure moet volledig gedocumenteerd worden.

Artikel 16: Indien het maatschappelijk gebruik van cultureel erfgoed in strijd is met de conservering daarvan, dan zal ik met de eigenaar of de wettig bewaarder bespreken of het maken van een reproductie een passende tussenoplossing is. Ik zal dan de juiste procedures voor reproductie aanbevelen zodat het origineel niet wordt beschadigd. Ik erken dat een reproductie geen restauratie is.

Artikel 17: Als (Senior) RegisterRestaurator zal ik openlijk en duidelijk communiceren met de eigenaar/bewaarder zodat er gedegen begrip is van de risico's en verantwoordelijkheden en dat overeenkomsten tussen de desbetreffende partijen de gedeelde beslissingen en realistische verwachtingen weergeven. Een directe interventie die een verandering van het cultureel erfgoed tot gevolg zou kunnen hebben, vereist voorafgaande toestemming van de eigenaar/bewaarder.

Artikel 18: Voor het publiceren van beelden van of verwijzingen naar identificeerbare delen van het object dien ik steeds voorafgaande toestemming van de eigenaar/bewaarder te verkrijgen.

Artikel 19: Ik mag nooit de illegale handel in cultureel erfgoed ondersteunen en moet deze handel zo goed als mogelijk bestrijden.

Artikel 20: Ik dien de integriteit en waardigheid van collega's, het beroep van restaurator en aanverwante beroepen en beroepsbeoefenaren te respecteren.

Artikel 21: Binnen de grenzen van mijn kennis, competentie, tijd en technische middelen zal ik ernaar streven om deel te nemen aan het trainen van stagiaires en assistenten.
Ik ben verantwoordelijk voor de supervisie van het door mij aan mijn assistenten en stagiaires toevertrouwde werk en ben de eindverantwoordelijke voor het onder mijn supervisie ondernomen werk. Ik zal de integriteit en waardigheid van deze collega's respecteren.

Artikel 22: Indien werk om welke reden dan ook (geheel of gedeeltelijk) wordt uitbesteed aan een andere restaurator dient de eigenaar of de bewaarder hiervan op de hoogte gehouden te worden. Als de oorspronkelijke (Senior) RegisterRestaurator ben ik de eindverantwoordelijke voor het werk, tenzij er vooraf andere regelingen zijn getroffen.

Artikel 23: Ik zal streven naar het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van het beroep door ervaringen en informatie te delen met collega's, door de kennis van het beroep uit te breiden en door opleidingskansen aan te bieden en te bevorderen zowel binnen als buiten het vakgebied.

Artikel 24: Ik zal streven naar het bevorderen van een grondiger begrip van het beroep en ook naar een groter bewustzijn aangaande conserveren en restaureren onder andere beroepen en het publiek.

Artikel 25: Ik dien de auteursrechten van mijn collega's met betrekking tot gedeelde conservering/restauratie te respecteren. Alle rapporten van conservering/restauratie, zowel in woord als in beeld, zijn intellectueel eigendom van degene(n) die deze genereerde(n) (onder voorbehoud van de voorwaarden van hun arbeidsovereenkomst).

Artikel 26: Als (Senior) RegisterRestaurator dien ik mij bewust te zijn van situaties waarin er een potentieel tegenstrijdig belang bestaat dat invloed kan hebben op de kwaliteit van het werk of dat kan leiden tot de verspreiding van valse informatie en ik dien dit in voorkomende gevallen te vermijden. Hierbij inbegrepen zijn activiteiten zoals waarmerking, taxatie en verhandeling. Ik dien mij bewust te zijn van het feit dat onderzoek ook een potentieel tegenstrijdig belang kan inhouden, dat kan resulteren in onvoldoende uitgevoerd onderzoek of gestuurd onderzoek en verkeerde interpretaties. Potentiële belangenverstrengelingen dienen vooraf te worden gemeld aan klanten, collega's en/of het publiek.

Artikel 27: Indien ik een werkopdracht aanneem die buiten het toepassingsgebied van conservering-restauratie valt, dien ik er zorg voor te dragen dat dit niet in strijd is met de Code.

Artikel 28: Teneinde de waardigheid en geloofwaardigheid van het beroep te handhaven dien ik als (Senior) RegisterRestaurator enkel de gepaste en informatieve vormen van publiciteit toe te passen met betrekking tot mijn werk. Met name dient voorzichtigheid betracht te worden met betrekking tot IT / sociale media om zo de verspreiding van ongepaste, misleidende, illegale of ongeoorloofde informatie tegen te gaan.

Artikel 29: Als (Senior) RegisterRestaurator dien ik in staat te zijn tegenstrijdigheden in het bepalen van de waarde van objecten en ethische dilemma's te behandelen op een manier waarmee het belang van de betekenis van het cultureel erfgoed en het respect van mijn collega's bewaard blijven.

BIJLAGE 3: Voorbeelden toepassen Restauratieladder bij gebouwd erfgoed

Deze bijlage hoort bij paragraaf 4.1.

In deze bijlage zijn voorbeelden opgenomen die weergeven hoe de visie van de restauratie-architect wordt omgezet in treden van de Restauratieladder en vervolgens in een werkomschrijving/bestek die de prestaties van de aannemer beschrijft.

Reiniging van monumentale elementen op de bouwplaats

Restauratieladder categorie 1: Conserveren/onderhoud

Bij vervuilde maar intacte elementen deze reinigen met middelen die het materiaal niet aantasten**.**

Deelvervanging van (delen van) de kapconstructie op de bouwplaats

Restauratieladder categorie 2: Repareren

Bij houtconstructies met zwaar aangetast hout en aangetaste verbindingen: het aangetaste hout verwijderen en door middel van deelvervanging de verzwakte houtconstructies aanhelen
zoals ondereinden van spantbenen en sporen, het aanbrengen van losse pennen.

Deelvervanging van (delen van) kozijnen, ramen, deuren en luiken op de bouwplaats

Restauratieladder categorie 2: Repareren.

Bij geveltimmerwerk met zwaar aangetast hout en aangetaste verbindingen: het aangetaste hout verwijderen en door middel van deelvervanging aanhelen.

Deelvervanging, in de timmerfabriek vervaardigd

Restauratieladder categorie 2: Repareren.

Bij houtconstructies met zwaar aangetast hout en aangetaste verbindingen: het aangetaste hout verwijderen en door middel van lamineren of deelvervanging opvullen met hout, ingebed in een geëigend vulmiddel.

Nieuw kozijn met historische getoogde pen- en gat verbinding, fabrieksmatig vervaardigd

Restauratieladder categorie 3a: Kopiëren

Het vervaardigen van oude vormen (zoals kozijn- en raamhout, dorpels, klampen van luiken) zonder verbeteringen of aanpassingen in de detaillering en profilering. Voor een degelijker resultaat kunnen kleine aanpassingen (liggende naad > verticale naad) doorgevoerd worden, zonder dat het beeld zichtbaar wordt gewijzigd. Dezelfde profilering, detaillering, materiaal en verbindingstechniek zijn vereist.

Nieuwe ramen met moderne slisverbinding, fabrieksmatig vervaardigd

Restauratieladder categorie 3b: Imiteren

Het vervaardigen van een oude vorm met gebruikmaking van nieuwe techniek(en). Hierbij blijft het beeld nagenoeg ongewijzigd, maar kunnen moderne verbindingen, andere houtsoorten en zwaardere houtmaten worden toegepast.
Zelfde profilering en detail vereist, ander materiaal en verbindingstechniek mogelijk.

Nieuwe pui als oorspronkelijk, maar voorzien van dikke akoestische en kogelwerende beglazing, fabrieksmatig vervaardigd

Restauratieladder categorie 3c: Verbeteren

Hierbij blijft het beeld zo veel mogelijk gehandhaafd, maar kunnen behalve andere houtsoorten en zwaardere houtmaten, ook de eisen op het gebied van brandveiligheid en hogere eisen aan de belastbaarheid worden meegenomen (evenals eisen qua akoestische en thermische isolatie, inbraakwering en dergelijke) zelfde profilering, ander detail, materiaal en verbindingstechniek mogelijk.

Verzwaren balklaag in verband met hogere eis vloerbelasting, op de bouwplaats vervaardigd

Restauratieladder categorie 3c: Verbeteren

Hierbij wordt het beeld zo veel mogelijk gehandhaafd, maar kunnen behalve het toepassen van andere houtsoorten en zwaardere houtmaten, ook de eisen op het gebied van constructieve veiligheid, brandveiligheid, aanpassing op gewijzigde beglazing en akoestische en thermische isolatie volledig worden meegenomen.

BIJLAGE 4: Voorbeelden toepassen Restauratieladder bij groen erfgoed

Deze bijlage hoort bij paragraaf 4.1.

In deze bijlage zijn voorbeelden opgenomen die weergeven op welke wijze de visie van de landschapsarchitect/ontwerper wordt omgezet in treden van de Restauratieladder en vervolgens in een werkomschrijving/bestek die de prestaties van de hovenier beschrijft.

Het in conditie houden van een historische aanleg door regulier tuinonderhoud als wieden, snoeien en bemesten.

Restauratieladder categorie 1: Conserveren/ Onderhouden

Zoals het regulier onderhoud van een historische border (Domies Toen, Pieterburen (Gn) en het periodiek uitbaggeren van een vijver. (Buitenplaats Berbice, Voorschoten).

Het uitvoeren van plaatselijke herstelwerkzaamheden; zo weinig mogelijk materiaal vervangen, met dezelfde techniek, en hetzelfde/eigen materiaal.

Restauratieladder categorie 2: Repareren

Zoals het inboeten van een fruitboom door zelfde soort en herkomst. (Dekemastate, Jelsum) en vervangen van een deel houten padrand door nieuwe houten plank (Kasteel Middachten, De Steeg).

Opnieuw aanleggen van tuin of tuindeel, vernieuwen beplanting, oorspronkelijke vorm en uitvoering, gelijksoortig materiaal, eindbeeld ongewijzigd.

Restauratieladder categorie 3a: kopiëren

Zoals herplanten van een oude beukenlaan door nieuwe beuken (Kasteel Eerde).

Opnieuw aanleggen van tuin of tuindeel, vernieuwen beplanting, zoveel mogelijk in de oorspronkelijke vorm, met nieuwe techniek en uitvoering, met gelijkend maar eventueel moderner materiaal, maar eindbeeld is nagenoeg ongewijzigd.

Restauratieladder categorie 3b: imiteren

Zoals het vervangen van een bomenrij door nieuwe gelijksoortige maar meer ziekteresistente bomen. (Landgoed Calorama, Noordwijk) en het opnieuw beplanten van een gerestaureerde fruitmuur met gelijksoortige beplanting en voorzien van gereconstrueerde spalieren (latwerk) (Buitenplaats Berbice, Voorschoten).

Wijzigen van tuin of tuindeel, veranderen van beplanting; gebruikersdoel vraagt om aanpassingen, waardestelling laat wijzigingen toe.

Restauratieladder categorie 3c: verbeteren

Zoals het geheel vernieuwen van een wandelpad met slijtvastere halfverharding en stalen opsluiting (Het Park, Rotterdam).

BIJLAGE 5: Voorbeeld keuzetabel Restauratiecategorieën (gebouwd erfgoed)

Deze bijlage hoort bij paragraaf 4.1.

Bijlage x. Keuzetabel restauratiecategorieën (deze tekst staat in de URL; voorbeeld uit URL 4011 Metalen dakbedekkingen en goten bij monumenten).

Onderhoud en Restauratie van metalen dakbedekking

Paragraaf 3.1.1 bevat de uitgangspunten bij het vooraf nemen van beslissingen *door de opdrachtgever* over onderhoud en restauratie van monumenten en bij het (laten) schrijven van een bestek, inclusief de voorkeursvolgorde voor het kiezen van een restauratiecategorie (zie de figuur in par 3.1.1). In paragraaf 3.1.2 van deze URL is uitgewerkt wat een restauratiecategorie inhoudt. Wanneer van een werkonderdeel is bepaald welke restauratiecategorie toegepast zal worden, volgt uit onderstaande tabel welk type werkzaamheden daarbij mogelijk aan de orde komen.

Toelichting

V	= ja, verplicht	
T	= ja, toegestaan	
N	= nee, niet toegestaan	
0	= nul, niet van toepassing	

Nr	Omschrijving	Par.	1 Conserveren	2 Repareren	3 Vernieuwen			Toelichting / nadere specificatie
					3a. Kopiëren	3b Imiteren	3c Verbeteren	
A	**Dakbedekking – goten algemeen**							
1	Reinigend onderhoud	3.4.2	T	0	T	T	T	
2	Aanbrengen coating op zink of koper	3.4.3 3.9.2	T	0	T	T	T	
3	Voorkomen puntslijtage	3.4.3 3.9.2	T	T	V	V	V	
4	Aanbrengen bladvangers	3.4.3	T	T	T	T	T	
5	Dichtvloeien putcorrosie lood	3.4.3	V	T	0	0	0	
6	Handhaven van ruggen en glooiingen in dakvlakken	3.6.1 3.7.1 3.8.1	0	0	V	V	T	
	ETC.							
	ETC .							

BIJLAGE 6: Communicatieweergave Restauratieladder

Deze bijlage hoort bij paragraaf 5.1.
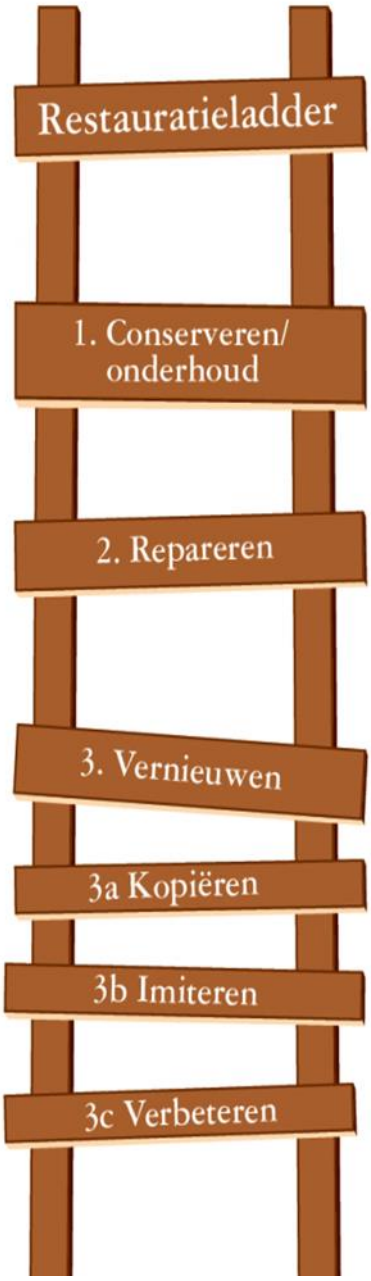
Aansluitend op de schematische weergave (zie tabel in paragraaf 5.1) van de Restauratieladder is door ERM – als populaire weergave voor communicatie naar anderen dan professionals – ook een graphic met 'ladder' gemaakt.